

Sinkó Ervin

(1898 – 1967)

Ezernyi látvány, tapasztalat, elbeszélés nemcsak a földi teret tette Herodotosz központi élményévé, hanem egy új dimenziót is – írta Sinkó egyik szép irodalomelméleti dolgozatában –: „Kronoszt, a történelmi elemet, azt a végtelen időt, mely minden valaha volt jelent túlélt – és túlélt”. Írt tehát a történész, hogy amit átélt „el ne múlték az idővel”, mert Kronosz hűtlen, ő maga a felejtés. Az ember azonban kötelezettségének tudja az emlékezést”.

Nehéz most Sinkó Ervinre emlékeznünk. Régi írásai az aktualitás erejével hatnak a mai olvasóra, aki még csak most ismerkedik Vele közelebről, s szuggesztív egyéniségét egyre előbbnek találja az, aki már azt is felismerte, hogy a herodotoszi példát önmagáról mondta el. A másik dimenzió, a történelmi elem élménye ragadta meg Őt is, és harca ez anygallal minden művében megismétlődik, jelenvalóvá téve a visszahozhatatlant.

Ilyen az Ő emlékezése irodalomtörténeti tanulmányaiban is. Annak a nagy nemzedéknek tagjaként, mely „Ady Endre kenyerén ért meg a forradalmi harcra”, felfedező szenvedéllyel, a szubjektív ember és a történelem drámai találkozását nyomozó izgalommal írta meg portréit Adyról és kortársairól, nagyszabású sorozatát a magyar felvilágosodás íróiról és Csokonai-monográfiáját, mely minden eddigi Csokonai-tanulmánynál előbb, igazabb. Bár gyakran rávilágít a művek eddig feltáratlan összefüggéseire és esztétikai kvalitásaira, amiben igazán remekel, az a személyiségek, mint kezdeményezők és sorsok plasztikus megjelenítése. Előfordul az is, hogy nem ismerve a magyarországi eredményeket, újnak hirdeti a magáét, polemikusan szembeszögezve azt egy már idehaza is meghaladott állásponttal. Szívesen polemizál, és sokszor igaza van. Mégis, a történelmi atmoszféra nyomása alatt kibontakozó személyiség drámája az, melyet lendületesen, a szociálpszichológiai értelmezés bravúrjaival és a korfestés egyéni erejű színeivel állít elénk, szinte kézzel fogható közelbe.

Még legnagyobb szépirói vállalkozásában, az *Optimisták*-ban is érezni, hogy a minták után igazodó első rész – a vidéken játszó – után a mű esztétikai minősége átalakul, magasabb fokon valósul meg. Tanulmányai egyöntetűbbek, dinamikájuk kezdettől fogva belülről fegyelmzett. Közülük nem egy oly mércét jelent, melyet túlhaladni komoly feladat. Sinkó öröksége olyan emlékezni tudásra tanít, amelyet Ő állított elénk példaként legszebb tanulmányaiban, ezekben az Őt magát is megőrző, már-már klasszikus értékű művekben.

Szauder József

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság szegedi vándorgyűlése

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a TIT Országos Irodalmi és Nyelvi Választmánya, Szeged mj. város tanácsa vb. művelődésügyi osztálya, valamint a József Attila Tudományegyetem 1966. november 3-án, 4-én és 5-én Tömörkény István születésének 100. és Rotterdami Erasmus születésének közelgő 500. évfordulója alkalmából vándorgyűlést rendezett Szegeden.

November 3-án a Tömörkény-emléküléssel kezdődött a vándorgyűlés programja. Papp Gyula, vb. elnökhelyettes megnyitó szavai után Keresztury Dezső köszöntötte a vándorgyűlés résztvevőit.

Az ünnepi előadást Madácsy László egyetemi docens tartotta „Adalékok Tömörkény írói arcképéhez” címmel. Madácsy előadása bevezető részében azokat a társadalmi körülményeket és okokat vizsgálta, amelyek Tömörkény figyelmét a szeged-környéki magyar parasztra irányították és amelyek világnézetét, érzelmvilágát a magyar paraszttal azonosították. A továbbiakban Tömörkény realizmusát jellemezte, hangsúlyozva, hogy annak kevés köze volt a XIX. század olykor l'art pour l'art-os francia realizmusához. A Nyugatosok annak-

idején azért idegenkedtek (Ady kivételével) Tömörkénytől, mert ábrázoló művészete nem illett bele a franciáktól átvett realista-naturalista szemléletbe. Madácsy ezután Turgenyev hatásának a kérdését vizsgálta. Rámutatott, hogy Tömörkény esetében nem Turgenyev művészi-politikai programjának adoptálásáról van szó, hanem olyan termékenyítő „hatásról”, amely más gazdasági és társadalmi feltételek mellett, egészében különböző jellegű mű létrejöttét segítette elő. Tömörkény és a népköltészet kapcsolatát elemezve hangsúlyozta az előadót, hogy Tömörkény a magyar népköltészet reális ábrázolási módszerét követte, és írásaiban a paraszti szemlélethez hasonlóan, a legjelentéktelenebbnek tetsző dolgok is jelentést kapnak. Tömörkény a természet emberét mutatja be, aki a valóság jelképes világában él és mondani-valóját, érzésvilágát legtöbbször a valóságból alkotott szimbólumokban fejezi ki. Hőseinek környezetrajza ezért nem népszínműi kulissza, hanem olyan aktív tényező, amely szerepet játszik a cselekményben, hőseinek életében. Tömörkény aprólékos, részletező leírásai arra szolgálnak, hogy Marx szavai szerint „a személyek függését a dolgok függésével” helyettesítse. Madácsy szerint Tömörkény hősei nem afféle biológiai vagy pszichikai egyének, hanem szociális lények vágyaikkal, törekvéseikkel, konfliktusaikkal egy embertelen rendszerben. Madácsy előadásának befejező részében Tömörkény természetszemléletét vizsgálta tüzetesen. Világirodalmi (klasszikus, romantikus, realista) példák alapján mutatta be, hogy Tömörkény természet-szemléletében legeredetibb írónk egyike.

November 4-én délelőtt az Erasmus-évforduló alkalmából *Kardos Tibor* egyetemi tanár tartott előadást „Erasmus-problémák” címmel, amelyben sokoldalúan világitotta meg a korszerű Erasmus-kép kérdéseit. *Kardos Tibor* előadását *Komor Ilona* egyetemi docens Erasmus „Beszélgetések” c. művének elemzését adó korreferátuma követte.

November 4-én délután *Weber Antal* egyetemi docens, a Társaság főttkára „Beszámoló a Magyar Irodalomtörténeti Társaság működéséről” címmel a Társaság 1963–1965. évi munkáját ismertette.

November 4-én délután rendezték meg az „Ankét a Régi Magyar Prózai Emlékek kiadványsorozatról” c. vitát. A vitaindító előadást *Bán Imre* egyetemi tanár tartotta: ismertette a kiadványsorozat „historikumát”, a szöveggondozással kapcsolatos textológiai problémákat, a kiadványsorozat megindítása körüli anyagi kérdéseket. *Bán Imre* ezután a *Kovács Sándor Iván* és *Kulcsár Péter* gondozásában (a sorozat első köteteként) megjelenő „Szepsi Csombor Márton összes művei” c. kiadvány elkészült kéziratával kapcsolatos észrevételeit mondta el. *Bán Imre* előadása után *Szauder József*, *Tarnóc Márton*, *Gyenis Vilmos*, *Pirnánt Antal*, *Klaniczay Tibor* és *Koltay-Kastner Jenő* szóltak hozzá részben a kiadványsorozat megindításával kapcsolatos kérdésekhez, részben pedig *Kovács Sándor Ivánnak* a Szepsi-kötet kísérő tanulmányához. Mind *Bán Imre*, mind pedig valamennyi hozzászóló elismeréssel szólt a sajtó alá rendezés munkájáról, a Szepsi Csomborról szóló tanulmány színvonaláról.

November 5-én délelőtt a szecesszióról rendezett vitát a Társaság. *Komlós Aladár* elnöki megnyitója után *Diószegi András* „A szecesszióról” címmel tartotta meg előadását. *Diószegi András* előadásának teljes szövegét közli folyóiratunk jelen száma, ezért az ő előadását itt nem ismertettük.

Elsőként *Pók Lajos*, a Gondolat Kiadó főszerkesztője mondta el korreferátumát. Előbb a szecesszió iránti tudományos érdeklődés kialakulásának az útját vázolta, hangsúlyozva, hogy az utóbbi másfél évtizedben megnőtt a szecesszió problémavilágának irodalma, de egyelőre nagyon eltérő nézetekkel lehet találkozni éppen a legfontosabb kérdésekkel kapcsolatban: mi volt az esztétikai tartalma? miben kell látnunk európai irodalmi és művészettörténeti szerepét? *Pók Lajos* szerint akkor járunk el helyesen, ha olyan kísérletező szakasznak tekintjük a művészetek történetében, mint a manierizmus volt a reneszánsz és a barokk között, s századunk művészi törekvéseinek egyik kiindulópontjaként vizsgáljuk, amely nélkül nincs expreszszionizmus, kubizmus, nonfiguratív művészet. Kispolgári művészi reformtörekvésként indult, főképp Németországban, Ausztriában jutott nagyobb szerephez, leginkább az iparművészetben és a festészetben, de irodalmi és zenei szerepe is számottevő, s szinte minden európai országban és az Egyesült Államokban meg lehet találni a szecessziós művészetek hatását. Kétségtelen azonban, hogy a kisemberek környezetét megszépíteni akaró művészeti törekvés végülis a nyugati nagyvárosok villanegyedeinek légkörében bontakozott ki, a sznobizmus és a dekadencia légkörében. A magyar irodalom történetének igen fontos szakaszát hatott. A szecessziós elemek vizsgálata a fiatal *Ady*, *Babits*, *Balázs Béla*, *Szomory Dezső* és mások művészetében még előttünk álló feladat. *Pók Lajos* szerint a szecesszió lényege az irodalomban is, mint más művészetekben: menekülés az eldologiasodó világból; az ember elzárkózási kísérlete a való világ elől egy művi álomvilágba. Az illúziót veszített polgárság kísérlete az imperializmus

korának első évtizedében, hogy új művészi kifejezési formát teremtsen magának. Legfontosabb társadalmi, művészettörténeti funkciója: a polgári vég érzetének felvillantása és érdekes művészi bátorságok felszabadítása, elindítása, többnyire más utakra.

Bernáth Mária művészettörténész „A magyar szecessziós festészet helye az európai áramlatokban” c. korreferátuma hangzott el ezután. Bernáth Mária szerint a szecesszió kutatása európai divattá vált, ebben az igyekezetben azonban a magyar művészettörténet-írás erősen elmaradt. A szecesszió szó elvesztette eredeti fogalmát, mely egy stílus jelölése és színónimájává vált a betegnek, az izléstelennek. Bernáth Mária ezután a magyar szecesszió festészet jellegéről, európai helyéről szövegezt. Szerinte a hovatartozás kérdésében négyfajta inspirációt állapíthatunk meg.

1. A szimbolikus tartalmú szecesszió, elsősorban az angol preraffaelitizmus hatása. A korai szecessziót mindenek előtt a tartalom-igény jellemezte, ha dekorativitással találkozunk, az soha nem önértelmű alakítási tényező. E hatás Magyarországon elsősorban a gödöllői művésztelep és Gulácsy Lajos munkásságában öltött formát.

2. A francia szecesszió az impresszionizmus ellenzékéeként jött létre, kezdetei a Pont-Aven-i iskolában, Bernard és Gauguin ún. szintetizáló, a sima, dekoratív felületeket kontúrral ellátó művészetében kell keresnünk. Ebbe a csoportba tartoznak Rippl-Rónai színredukciós művei, az áramlat feltűnik Belgiumban, a francia Fauves-ok folytatják, majd a fiatal Czöbel Béla, Ferenczy Károly, Egry József stb. A kontúrozás azonban elhagyta az ábrázolás természetes határait és átcsapott a lényegre fokozó elemmé, mint Toulouse Lautrec plakátjain s egyre szerveslenebb díszítőelemmé vált.

3. A tartalommal már alig-alig kapcsolatot tartó díszítőelemek önállósulási tendenciája a belga szecesszió és az angol Beardsey-n gazdagodva kristályosodik az osztrák Jugendstilé, mely irány követése nálunk csupán terjedelmében, nem jelentőségében számottevő.

4. A naturalizmus szecesszionizálódása különösen a német művészetben jelentős. A Liebl-i örökség paralel a szecesszió indulásával. A naturalizmusban az alapfeltételek hiányoztak, amivel a szecesszióhoz hasonlulni lehetett volna. Mégis megpróbálták, de leginkább csak bonyolult csoportkép-beállítások vonalvezetésében láthatjuk erőlködésüket. Nálunk Márk Lajos és a fiatal Vaszary János sorolhatók e csoportba.

A magyar szecessziós festészetnek a többi országhoz hasonló rangja van. A változatos hatások a sajátos magyar festészeti problémákkal ötvöződve máshol alig megvalósuló összképet teremtenek.

Demény János zenetörténész a zenei szecesszió kérdéseit tárgyalta korreferátumában. A zenei szecesszió forrását Strauss Richárd zenéjében érzékelté kora; e sajátos német tünemény mellett Demény János szerint Debussy zenéjében is a zenetörténet hasonló metamorfózisa játszódik le francia (mediterrán) környezetben. Mindkét életmű a Liszt és Wagner meghatározta zenei nagyromantika eredményein épült. Mindez Bartók és Kodály új magyar zenei nyelvére is rásütötte bélyegét. Bartók is, Kodály is, vallomásuk szerint Debussy zenéjétől talált önmagára, azaz az ősi magyar népdal magas színvonalú kifejezéséhez. A folyamatot azonban a művészetek nagyobb komplexitásában kell vizsgálni. Agy költészetének robbanása, Rippl-Rónai festészetének ellenállhatatlan erejű jelentkezése és Lechner Ödön építészeti munkássága, ideológiai alapvetései — mindez: kulcsfontosságú. Az 1907 tavaszán megrendezett Gauguin-kiállítás Tahiti-varázsa a korabeli társadalomból való kivonulást sugallja, illetve egy új társadalom szükségességét is felvetette. Ezek az egyetemes érvényű művészi élmények a szecesszió — ha nem is bécsi, de távolabbi, régebbi — életérzését riogatták.

Busoni, Reger, Delius — e három „szecessziós” zeneszerző hatása Bartók művészi kibontakozása történetében egyelőre teljesen feldolgozatlan fejezet. Különböző áttételekkel Liszt hatását közvetítik. Külön fejezet az öreg Liszt késői stílusának közvetlen kapcsolódása Bartók műveivel. Liszt késői, eddig lényegében definiálatlan stílusa valójában egyféle preraffaelizmus. Bartók első „modern” zongoradarabja, a XIV. Bagatell („Valse”: Ma mie qui danse, azaz „Szeretöm táncol”) Liszt e késői stílusából nő ki, lényegében „Haláltánc”, makabreszk-vízió. De ez a halálköltészet a csattanója a gauguini primitivitás áhítatában fogant „Gyermekeknek” preraffaelita zongoraszorozatának is. Befejezésül Demény János hangsúlyozta, hogy a szecesszió — ahogy a különféle izmusoknak sem — nem szabad különösebb, átfogó jelentőséget tulajdonítani Bartók művészetében. De szemünket nem hunyhatjuk be a szecesszió tagadhatatlan „jelzései” előtt.

Angyal Endre hozzászólásában a szecesszió fogalmát jóval tágabban értelmezte, mint az előadás és hatókörét is szélesebben. Szerinte a szecesszió már a XIX. század végén megjelent és a sajátos magyar viszonyok következtében élete szinte a második világháborúig nyomon kísérhető.

Nagy Miklós a veszélyes általánosítások lehetőségére hívta fel a figyelmet. Szerinte nem egészen indokolt a szecesszió hatókörét három évtized irodalmi munkásságára kiterjeszteni.

Véleménye szerint a XIX. század utolsó negyedétől olyan heterogén az irodalmi hagyomány s olyan változatosan merítenek belőle a művészek, hogy lehetetlen e periódusban egységesebb korstílussal számolni. Szerinte Csontváryt nemigen tarthatjuk szecessziós festőnek. Nagy Miklós szerint a szecesszió érvényét, hatókörét szűkebben kell értelmezni, s csak a Nyugat előtti tíz-tizenöt év jelentős irányzataként kellene számón tartanunk. Papp Dániel, Ambrus Zoltán munkásságában érzi leginkább jellemzőnek, de már Ady költészetében kétséges a jelenléte. A két világháború közötti utóéletét feltételezni indokolatlannak tartja.

Vajda György Mihály hangsúlyozta, hogy a szecesszió valószínűleg nem korstílus, de jelentős irányzat. Szerinte nem elegendő csak Németországra és Ausztriára korlátozni hatókörét: Angliában, Franciaországban is volt szerepe. A szecessziót Vajda György Mihály szerint az avantgarde egy szolidabb jelentkezőeként, egyik irányzataként kellene számontartani. Korstílussá azonban nem szabad növeszteni.

Komlós Aladár elnöki zárszavában utalt arra, hogy óvatosan kell alkalmazni a szecesszió fogalmát, nehogy a „partatlan szecesszió” útjára térjünk. Hangsúlyozta, hogy igen érdekes előadások hangzottak el, de még számos tisztázásra váró kérdés maradt a további kutatások számára. Szerinte még most sem tudjuk pontosabban meghatározni a szecesszionizmus fogalmát. További vizsgálatokat tart szükségesnek annak eldöntésére, hogy jogos-e a századforduló művészi megújulását szecesszióknak nevezni. Komlós Aladár indokolatlannak tartja a bécsi vonatkozások, hatások túlhangsúlyozását. Szomorj szerint nem tekinthető szecesszióknak, az osztrák, bécsi világgal nem volt kapcsolata. Komlós Aladár szerint a szecesszió nem korstílus, inkább „életérzés”, de nem a menekülés kifejezője, hanem a jelen és jövő kapcsolatának a keresése jellemzi. Szilágyi Géza nem szecessziós, nála Baudelaire hatása érezhető. Komlós Aladár befejezésül hangsúlyozta, hogy a szecesszió kérdését érdemes volt napirendre tűzni, hiszen gazdag anyagot kaptunk a kérdés további tisztázásához.

(Összeállította: K. T.)

Az Iparművészeti Múzeum „Magyar reneszánsz könyvkötő műhelyek” című kiállítása

Az Iparművészeti Múzeum egyre változatosabb kiállítási programjának szerves részei a könyvművészeti kiállítások. Nagy könyvtáraink kedvezőtlen kiállítási lehetőségei miatt különösen örvendetes, hogy e Múzeum keretében a magyar könyvművészet kimagasló emlékei időről-időre a nagyközönség elé kerülnek. A különböző budapesti és vidéki könyvtárakban őrzött kincsek együttesének látványa a könyvművészet ismerőinek és a szép könyvek kedvelőinek mindig megújuló örömet okoz s ugyanakkor újabb rétegeket ismert meg a magyar könyvkészítés hagyományával, európai stíluskapcsolataival, művészi fejlődésével.

Kévs könyvművészeti kiállításnál érezhető annyira, hogy a bemutatott anyag mind-ezekben a funkciókon kívül még új tudományos megállapításokat is tolmácsol, mint a „Magyar reneszánsz könyvkötő műhelyek” című kiállításnál. A magyar reneszánsz könyvkötés legnagyobb emlékei, a Corvin-kódexek színes-aranyozott kötése a szakemberek körében világszerte ismertek, az elmúlt években pedig a hazai közönség is több ízben gyönyörködhetett e kötések szépségében. De hogy ezek a Mátyás király korabeli kimagasló értékű alkotások hogyan fejlődtek ki részben a korábbi hazai gyakorlatból s hogyan hatottak a XVI. század elején mind a hazai, mind a cseh illetve lengyel könyvkötő műhelyekre, arról e kiállítás ad képet.

A kiállítás egyformán gazdag anyaggal mutatja be a Corvin-kódexek kötéseit és a közel egykorú polgári illetve kolostori könyvkötő műhelyek termékeit. Ez utóbbi műhelyek eredeti alkotásai, valamint a sajátos stílusukat (motívumok, táblabeosztás) szemléltető fotóanyag egyetlen hosszú falitárlóban nyert elhelyezést. A gótikából a reneszánsz stílusba való átmenetet a lövöldi karthauzi kolostor 1478–1490 között készült kötése képviselik: a legpregnansabban mutatja e folyamatot az ún. „lövöldi Corvina” (Rainerius de Pisis: Pantheologia Nürnberg. 1477.) kötése, amelynek első tábláján még a szokásos gótikus díszítés, hátsó kötéstábláján viszont már a centrális elrendezésű, koralakú reneszánsz dekoráció látható. Speciális helyi gyakorlatról tanúskodnak a pesti mészáros céh 1490 körül készült kötése, a budai ferences műhely 1510 körülre datált munkái, a közel egyidőben Budán működő G. A. mester alkotásai, valamint a Lányi-kódex kötését is készítő ismeretlen mester illetve műhely kötéstáblái. E műhelyek termékei között nyertek bemutatást az 1480 körül Budán készült vaknyomásos Corvin-kötések — s a falitárló végén a Corvin-kötések hatását mutató krakkói és csehországi kötések a XVI. század elejéről.

A terem hosszában felállított tárlókban és az álló üveglapokra rögzített fényképeken a Bibliotheca Corvina színes aranyozott bőrkötéseinek típusai tanulmányozhatók, éspedig olyan csoportosításban, amely e kötéstípus stílusfejlődését — táblabeosztásának és motívumkincseinek fokozatos változását — szemlélteti.